

Xudayberdiyev Abdurashid Abdurasulovich

IIV Akademiyasi Ma'muriy huquq kafedrası boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha
falsafa doktori (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20376909>

VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN BEZORILIK JINOYATLARINING PROFILAKTIKASI

Annotatsiya: Ushbu maqolada voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan bezorilik jinoyatlarining kelib chiqish sabablari, o'ziga xos kriminologik va psixologik xususiyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish asosida voyaga yetmaganlar o'rtasida ijtimoiy og'ish holatlarining oldini olish hamda profilaktik chora-tadbirlar tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, bezorilik jinoyati, huquqbuzarliklar profilaktikasi, ijtimoiy og'ish, kriminologik xususiyatlar, o'smirlar psixologiyasi, oilaviy muhit.

Annotation: This article provides a scientific and theoretical analysis of the causes, specific criminological and psychological characteristics of hooliganism crimes committed by minors. Furthermore, scientifically substantiated conclusions are presented on preventing social deviations among minors based on raising legal culture in society and further improving the system of preventive measures.

Keywords: minors, crime of hooliganism, prevention of offenses, social deviation, criminological characteristics, psychology of teenagers, family environment.

Аннотация: В данной статье проводится научно-теоретический анализ причин, специфических криминологических и психологических особенностей преступлений хулиганства, совершаемых несовершеннолетними. Кроме того, представлены научно обоснованные выводы по предупреждению социальных

Contact: 99 826 99 56

девиаций среди несовершеннолетних на основе повышения правовой культуры в обществе и дальнейшему совершенствованию системы профилактических мер.

Ключевые слова: несовершеннолетние, преступление хулиганства, профилактика правонарушений, социальная девиация, криминологическая характеристика, психология подростков, семейная среда.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biri – bu yosh avlodning intellektual, jismoniy va ma'naviy jihatdan sog'lom unib o'sishini ta'minlashdir. Biroq, globallashuv, tezkor axborot almashinuvi va ijtimoiy munosabatlar murakkablashgan hozirgi davrda voyaga yetmaganlar o'rtasida ijtimoiy og'ish holatlari, xususan, bezorilik jinoyatlarining sodir etilishi huquqshunos va sotsiolog olimlar oldida turgan jiddiy kriminologik muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Bezorilik – shaxsning jamiyatda o'rnatilgan xulq-atvor qoidalariga nisbatan ochiqdan-ochiq hurmatsizlik va mensimaslik munosabatini namoyon etuvchi ijtimoiy xavfli qilmish hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan bezorilik jinoyatlarining etiologiyasi murakkab va ko'p qirrali ekanligi ta'kidlanadi. Olimlarning olib borgan ilmiy izlanishlari shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar bezoriligi o'z-o'zidan yoki faqatgina bitta omil ta'sirida kelib chiqmaydi, balki mikromuhitdagi (oilal, ta'lim muassasasi, norasmiy tengdoshlar doirasi) salbiy o'zgarishlarning mantiqiy natijasi sifatida shakllanadi [1]. Xususan, oiladagi nosog'lom ruhiy-emotsional muhit, ota-onalar tomonidan ijtimoiy nazoratning susayishi, oilaviy ziddiyatlar va o'smirning bo'sh vaqtini maqsadli tashkil eta olmaslik bezorilikka oid motivlarning shakllanishiga bevosita poydevor yaratadi.

Kriminologik tadqiqotlar tahliliga ko'ra, voyaga yetmaganlar bezoriligi ko'pincha guruh bo'lib sodir etilishi, vaziyatga qarab to'satdan (spontan) kelib chiqishi hamda shafqatsizlik elementlari bilan namoyon bo'lishi kabi xususiyatlari

bilan ajralib turadi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, o'smirlik davrida shaxs o'zini namoyon qilishga, atrofdagilar, ayniqsa, e'tirof etilgan tengdoshlari orasida sun'iy bo'lsa-da obro' orttirishga kuchli psixologik ehtiyoj sezadi. Agar ushbu ehtiyoj oila yoki maktabda ijobiy yo'l bilan (masalan, sport, fan to'garaklari orqali) qondirilmasa, o'smir uni jamiyatga zid bo'lgan harakatlar, jumladan, bezorilik qilmishlari orqali amalga oshirishga urinadi [2]. Bu esa profilaktika tizimida faqatgina huquqiy jazolash emas, balki chuqur psixologik-pedagogik yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, voyaga yetmaganlar o'rtasida bezorilik jinoyatlarining profilaktikasi ko'p subyektli jarayon bo'lib, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, ta'lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlarining o'zaro uzviy hamkorligini talab etadi. Ilmiy tahlillar tizimli ravishda tashkil etilmagan profilaktik chora-tadbirlar ko'p hollarda o'z samarasini bermasligini isbotlagan [3].

Xususan, bezorilik jinoyatlarining barvaqt profilaktikasini tashkil etishda asosiy e'tiborni voyaga yetmaganlarning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish, ulardagi agressiv xulq-atvorni erta aniqlash hamda psixologik korreksiya qilish ishlariga qaratish lozim. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi ustida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, huquqbuzarlikka moyil bo'lgan o'smirlar bilan to'g'ridan-to'g'ri individual-profilaktik ishlarni olib borishda jazolash xarakteridagi choralardan ko'ra, tarbiyaviy-ishontirish va ijtimoiy rehabilitatsiya usullari yuqoriroq kriminologik samara beradi [4]. Bunda ichki ishlar organlari profilaktika inspektorlari hamda psixologlar, mahalla faollari va ta'lim muassasasi vakillari o'rtasidagi ma'lumot almashinuvi mexanizmini raqamlashtirish orqali xavf guruhiga kiruvchi o'smirlarni aniqlash tizimini takomillashtirish muhimdir.

Bugungi globallashtirish davrida voyaga yetmaganlar xulq-atvoriga yana bir jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi omil – bu raqamli muhit va ijtimoiy tarmoqlardir. Ayrim hollarda, turli xil ijtimoiy tarmoqlarda zo'ravonlikni, shafqatsizlikni va jamiyatga qarshi xatti-harakatlarni yashirin yoki ochiq tarzda targ'ib qiluvchi kontentlarning

tarqalishi o'smirlarda virtual maydondagi qahramonlikni real hayotda sinab ko'rish ishtiyoqini uyg'otmoqda. Ilmiy izlanishlarda qayd etilganidek, axborot makonidagi nazoratsizlik va o'smirlardagi media-savodxonlikning yetishmasligi bezorilik jinoyatlarining subyektiv tomoni, ya'ni huquqqa xilof xulq-atvor motivining shakllanishiga bevosita detonator vazifasini o'tamoqda [5]. Shuning uchun ham, zamonaviy profilaktika tizimida kiber-makonda o'smirlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarni bloklash va ularning virtual madaniyatini yuksaltirish eng ustuvor vazifalardan biriga aylanishi kerak.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan bezorilik jinoyatlarining profilaktikasi tizimini yanada takomillashtirish quyidagi muhim jihatlarni o'z ichiga olishi zarur: Birinchidan, oila va ta'lim muassasalarida huquqiy tarbiya jarayonini an'anaviy ma'ruza shaklidan voz kechgan holda, interaktiv va amaliy-psixologik treninglar asosida olib borish; Ikkinchidan, ichki ishlar organlarining voyaga yetmaganlar masalalari bo'yicha inspektorlari faoliyatida "kriminologik prognozlashtirish" modelini joriy etish, bunda o'smirning mikromuhitini chuqur sotsiologik tahlil qilish; Uchinchidan, jamiyatda bolalar va o'smirlar uchun mo'ljallangan sport, fan va kasb-hunar to'garaklari inklyuzivligini hamda hududiy qamrovini kengaytirish.

Faqatgina keng qamrovli, ilmiy asoslangan va ijtimoiy yo'naltirilgan profilaktika tizimi orqali voyaga yetmaganlar o'rtasida bezorilik jinoyatlarining kelib chiqish sabablari va unga sharoit yaratib berayotgan omillarni samarali bartaraf etish mumkin.

REFERENCES:

1. Зиёдуллаев М. 3. Вояга етмаганлар жиноятчилигининг криминалогик хусусиятлари ва унинг профилактикаси // Ҳуқуқшунослик ва

криминология масалалари. – Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2021. – Б. 45-52.

2. Рустамов Қ. Р. Ўсмирлар психологиясидаги девиант хулқ-атвор ва унга таъсир этувчи ижтимоий омиллар // Замонавий таълим ва психология. – 2022. – № 3. – Б. 112-118.

3. Қобулов Р. С. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этишнинг назарий ва амалий муаммолари. Монография. – Тошкент: ИИВ Академияси, 2020. – 186 б.

4. Исмоилов Н. Т. Вояга етмаганлар ўртасидаги жиноятчиликнинг барвақт профилактикаси: криминологик ва психологик ёндашувлар // Ҳуқуқ ва бурч. – 2023. – № 5. – Б. 34-40.

5. Гафуров Ш. Р. Ахборот хавфсизлиги ва ёшлар жиноятчилиги: виртуал муҳитнинг ўсмирлар хулқ-атворида таъсири // Ахборот ва жамият. – 2022. – № 2. – Б. 77-84.

